

Till
Utbildningsdepartementet

Papper, poddar och... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial. Betänkande av Pliktmaterialutredningen (SOU 2021:32)

U2021/02459/KO

Inledning

Styrelsen för Sveriges författarfond avstår från att lämna synpunkter på utredningens förslag vad gäller regelverk, metoder för insamling, beskrivning och bevarande av materialet samt på hur omfattande insamlingen i olika avseenden ska vara. Det är frågor utan direkt påverkan på författarfondens verksamhet och utanför dess kompetens- och ansvarsområde. Detta yttrande begränsas till några kommentarer vad gäller tillhandahållandet, d.v.s. avsnittet om hur materialet ska göras tillgängligt för forskning *och annan användning*, så som syftesparagrafen formulerats i lagförslaget.

Tillhandahållandet utgör slutmålet för all insamling, och för det elektroniska materialet gäller att utan en fungerande infrastruktur, tekniska lösningar, avtalslösningar och tillräcklig finansiering för detta tillhandahållande saknar de föregående stegen i insamlingsprocessen i grund och botten ett syfte. Detta gäller även om tillhandahållandet av elektroniskt material inte kan regleras i själva pliktmateriallagen. Författarfondens yttrande rör endast tillhandahållandet av det slags elektroniska material som utgörs av allmänlitteratur i form av e-böcker och ljudböcker, där frågan om en anpassad biblioteksersättning i förlängningen kan bli aktuell.

Kapitel 16 Tillhandahållande

I regeringskansliet bereds för närvarande förslaget till nationell biblioteksstrategi, i vilket bland annat förordats uppbyggnad av en nationell e-bokstjänst. I fokus för de ambitionerna är det samlade biblioteksväsendets möjligheter att sprida litteratur i elektroniskt format till den bokläsande allmänheten. Syftet med en sådan verksamhet skiljer sig således från pliktmaterialinsamlingens fokus på forskningens infrastruktur.

Ändå bör delar av pliktmaterialutredningens förslag om de genomförs skapa nya förutsättningar för genomförandet av det "nationella e-bibliotek" som ingick i förslaget till biblioteksstrategi. Enligt pliktmaterialutredningens förslag ska e-böcker och ljudböcker i framtiden omfattas av leveransplikten även i de fall böckerna i fråga samtidigt ges ut i fysiskt format. Sålunda skulle skapas ett bestånd av e-litteratur på ett radikalt annorlunda sätt än på det vilket folkbiblioteken idag förmedlar tillfällig tillgång till en tjänst som tillhandahålls av en tredje part. Här skulle kunna läggas grunden för en teknisk infrastruktur som skulle förbättra möjligheterna att förverkliga idéerna om ett nationellt helhetsansvar för en e-bibliotekslösning.

I den fortsatta beredningen av pliktlagstiftningen bör därför det samlade biblioteksväsendets tillgång till och behov av att tillhandahålla allmänlitteratur i elektroniskt format tas i beaktande, och ur motsatt perspektiv bör den fortsatta beredningen och utformningen av en nationell biblioteksstrategi bedrivas med anpassning till de förändringar som kan komma med en ny pliktlagstiftning.

Författarfonden är medveten om att forskningsändamålen är i fokus för pliktlagstiftningen liksom att frågan om en nationell e-bokslösning kompliceras av biblioteksväsendets uppdelning på olika huvudmän. Ändå vore det olyckligt om den insamlade biblioteksmyndighetens nödvändiga uppbyggnad av infrastruktur inte samtidigt tilläts förbättra möjligheterna att förverkliga också idéerna om ett nationellt helhetsansvar för ett "e-bibliotek".

De upphovsrättsliga villkoren, vilka i många fall begränsar möjligheterna att tillhandahålla det insamlade pliktmaterial i form av e-böcker och ljudböcker, måste tillgodoses med olika avtalslösningar. Vilka överenskommelser som kan göras för tillhandahållandet är naturligtvis avhängigt vad för slags material som ska tillhandahållas och i vilket syfte. När det gäller pliktmaterial för forskning på universitet och högskolor, utgör detta en del av frågan om universitets och högskolors informationsförsörjning i stort. Och för mer renodlat kommersiella produkter som exempelvis film och datorspel gäller förstås andra slags hänsyn, där syftet med insamlingen inte kan vara att medierna ifråga ska användas för allmänhetens mediekonsumtion.

Litteraturen har dock en särställning på biblioteken. Det manifesteras bland annat i bibliotekslagen, genom att där slås fast att utlåningen på folkbiblioteken av just litteratur ska vara avgiftsfri för låntagaren. Även upphovsrättslagstiftning och ersättningssystem är utformade med särskild hänsyn till litteraturens särställning, dels genom att den ersättning författarfonden fördelar träder in i avsaknad av en *upphovsrättslagen reglerad* rätt till ersättning (eller rätt att förbjuda utlåning), dels att den utformas med kulturpolitiska avsikter.

Avgiftsfriheten för låntagaren gäller även för e-bokslåningen. De upphovsrättsliga villkoren kommer dock aldrig att bli desamma för e-böcker som för den fysiska utlåningen – och tillgången därför aldrig lika fri – men författarfonden menar att ett nationellt helhetsansvar för en e-bibliotekslösning just på litteraturområdet bör inbegripa också något slags offentligt ersättning med liknande slags kulturpolitiska dimensioner som dagens biblioteksersättning. En sådan ersättning skulle kunna utgöra en viktig pusselbit i ett samlat nationellt grepp, kompletterande de licenslösningar som fortsatt kommer att vara nödvändiga.

Beslut i detta ärende har fattats av ordförande Ann-Christin Nykvist, vice ordförande Grethe Rottböll, ledamöterna Ann Forslind, Jörgen Gassilewski, Stig Hansén, Maja Hjertzell, Eva Johansson, Annika Legzdins, Tony Samuelsson och Loretto Villalobos. Föredragande har varit direktören Jesper Söderström.

Ann-Christin Nykvist

Jesper Söderström